

Желеховский Т. I – Желеховский С. Малорусско-німецкий словарь. Т. I (А – О) / С. Желеховский. – Львів : Друкарня Тов. ім. Шевченка, 1886. – 590 [I – VIII] с.

Желеховский Т. II – Желеховский С. Малорусско-німецкий словарь. Т. II (П – Я) / С. Желеховский, С. Недільский. – Львів : Друкарня Тов. ім. Шевченка, 1886. – 591 – 1118 с.

Журковський – Журковський В. Російсько-український транспортний словник / В. Журковський. – Харків : Південна округа шляхів, 1926. – 96 с.

Левченко – Левченко М. М. Замѣтка о русинской терминологии / М. М. Левченко // Основа. – 1861. – Кн. 7. – С. 183–185.

Московсько-український термінологічний словник – Московсько-український термінологічний словник. Додаток Ч. № 1 до першого числа Термінологічного Збірника Міністерства Шляхів. – К. : Друкарня Міністерства Шляхів, 1918. – 24 с.

Уманець Т. II – Уманець М. Словарь російсько-український. Т. II (К – П) / М. Уманець, А. Спілка. – Львів : Друкарня НТШ, 1894. – 290 с.

Уманець Т. III – Уманець М. Словарь російсько-український. Т. III (П – С) / М. Уманець, А. Спілка. – Львів : Друкарня НТШ, 1896. – 292 с.

Уманець Т. IV – Уманець М. Словарь російсько-український. Т. IV (С – Я) / М. Уманець, А. Спілка. – Львів : Друкарня НТШ, 1898. – 242 с.

Шелудько – Практичний словник виробничої термінології / [упоряд. Шелудько І. М.]. – К. : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. – 122 с. – (Відтворення видання 1931 року. Вих. дані ориг. : Харків : Державне вид-во «Радянська школа», 1931).

Шелудько Т. X – Шелудько І. Словник технічної термінології (загальний). (Проект) / Матеріяли до української термінології та номенклатури. – Т. 10. ВУАН ІУНМ. Технічний Відділ / І. Шелудько, Т. Садовський. – К. : ДВУ, 1928. – 588 с.

В статье установлены временные границы формирования железнодорожной терминологии украинского языка; охарактеризованы особенности становления и развития украинской терминотерминологической системы железнодорожной отрасли; определена степень терминографической обработки железнодорожной лексики в разные периоды ее развития.

Ключевые слова: термин, терминология, терминосистема железнодорожной отрасли, терминологический словарь.

In this paper temporal boundaries of the railway terminology formation of the Ukrainian language have been established; the peculiarities of becoming and development of the Ukrainian terminological system of railway industry have been characterized; the degree of terminographic processing of railway vocabulary in different periods of its development has been determined.

Key words: term, terminology, terminological system of railway industry, terminological dictionary.

УДК 811.161.2'373.7:070

Н.М. Калинюк

ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано різні погляди мовознавців на визначення об'єкта фразеології, досліджено вживання фразеологічних одиниць в українській публіцистиці початку ХХІ століття.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, стійкі сполуки слів, фразеологічні неологізми.

Своєрідність української мови у тому, що вона має гнучкий характер, тому неспинний розвиток суспільства та різних галузей науки сприяє розвитку й української публіцистики. Мовна система оперативно реагує на усі зміни у суспільстві, її фразеологічний склад постійно змінюється, бо саме він є фрагментом концептуальної картини світу, у якій чітко відображаються риси національного менталітету.

Лексична й фразеологічна підсистеми української мови початку ХХІ століття зазнали активного впливу політичних, економічних, науково-технічних і культурних зсувів у житті українського соціуму, що позначилися на мові засобів масової інформації, які фіксують зміни у суспільних процесах, виступають дієвим каналом формування громадської думки, виховання мовних смаків тощо. Друковані ЗМІ першими реагують на зміни у мовній свідомості громадян й самі формують громадянську позицію соціуму. На їхніх сторінках функціонують безліч фразеологічних одиниць (ФО), які виконують образну, виразальну, експресивну та інші функції, привертають увагу до актуальних проблем змісту. Публіцистичний стиль обслуговує політико-ідеологічну сферу суспільного життя та здійснює ідеологічний вплив на адресата, формує суспільно-політичну свідомість у громадян. Питанням функціонування фразеологічних одиниць у мові в різних аспектах присвячені праці В.В. Виноградова, М.М. Шанського, М.Т. Демського, А.О. Івченка, В.М. Мокієнка, В.Д. Ужченка, Л.Г. Авксентьева, М.А. Алексеєнка, М.Ф. Алефіренко, В.Л. Архангельського, Н.Д. Бабич, В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, А.М. Григораш, І.В. Дубинського, В.М. Дерibas, М.П. Коломійця, Ю.Ф. Прадїда, Л.Г. Скрипник, Т.В. Цимбалюк, В.А. Чабаненка та інших мовознавців. На початку ХХ століття усе більше посилюється інтерес науковців до актуальних проблем функціонування ФО у публіцистиці (Н.Г. Скиба, Н.О. Бойченко, Н.І. Кочукова, О.О. Калякіна, А.М. Найда, І.Ю. Сковронська, О.В. Шаповал, Л.М. Пашинська та ін.). Однак багатоплановість об'єкта дослідження фразеологічних одиниць зумовлює необхідність подальшого різноаспектного аналізу. Динамічні процеси в українській мові

за останнє десятиліття характеризуються особливою інтенсивністю, тому й досі залишаються **актуальними** проблеми, що стосуються функціонування у мові і мовленні стійких сполук слів, до яких відносимо власне-фразеологізми, прислів'я, приказки та крилаті вислови.

Фразеологічні одиниці характеризуються високим ступенем стійкості, семантичною та стилістичною інформативністю, вони займають одне із головних місць у системі номінативних одиниць українського медійного дискурсу, тому потребують детального дослідження.

Мета статті – дослідити вживання фразеологічних одиниць у українській публіцистиці початку ХХІ століття, з'ясувати їх основні функції.

Поняття стійка сполука досить широке. І досі немає чіткої відповіді на те, чи варто відносити прислів'я, приказки та афористичні вислови до об'єкта фразеології.

Л.Г. Авксент'єв, Н.М. Амосова, С.І. Ожегов, В.М. Телія співвідносять прислів'я, приказки, клішовані вирази, крилаті вислови, афоризми із реченням, оскільки вони є синтаксично членованими, тому вважають за доцільне їх досліджувати як одиниці синтаксису.

Деякі мовознавці, витлумачуючи фразеологію у широкому сенсі, зокрема В.В. Виноградов, В.Л. Архангельський, Л.А. Булаховський, С.Г. Гаврин, Н.Д. Бабич, В.Д. Ужченко, Л.Г. Скрипник та ін., до фразеологічних одиниць відносять стійкі сполуки слів із граматичною структурою речення, оскільки їм притаманні такі ознаки ФО як стійкість, відтворюваність у мові та експресивність. За визначенням словника лінгвістичних термінів, фразеологічна одиниця – це лексично-неподільне, стійке у своєму складі, цілісне за значенням стійке словосполучення слів, що відтворюється в мові. Як правило, фразеологічна одиниця має форму словосполучення. Форму речення мають такі різновиди ФО, як прислів'я, приповідки, приказки [1, 194]. Терміном «фразеологізм» Л.Г. Скрипник називає стійкі сполучення двох і більше слів, що створюють семантичну цілісність і відтворюються в процесі мови як готові словесні формули [7, 7]. За визначенням В.Д. Ужченка, це надслівна, семантично-цілісна, відносно стійка (з допущенням варіантності), відтворювана й переважно експресивна одиниця, яка виконує характеризуючо-номінативну функцію [9, 26].

Фразеологізм, як і слово, мовець у процесі мовлення не створює, або не повністю створює; носій мови тільки відтворює фразеологізм, бо сприймає його як певне усталене – за лексичним значенням і граматичною будовою – сполучення слів [8, 14].

Доволі активним у публіцистиці є процес детермінологізації, зумовлений пошуком нових засобів образності. Можна виділити кілька найактивніших спеціалізованих сфер “постачання” фразеології термінологемами: економіка, політика, спорт, екологія, журналістика, комп'ютерні технології (*параліч влади, інфляція слова, виборчі перегони, кредит довіри*) [6, 11].

Як зазначає Н.І. Кочукова: «мова преси – поняття багатогранне. Реалізуючи такі різноаспектні функції, як повідомлення і вплив, вона не обмежується використанням якогось певного стилю зокрема публіцистичного» [2, 16].

Широко використовується у газетних статтях суспільно-політична фразеологія, яка виникає внаслідок певних подій: «...очевидно, виконуючи замовлення «старшого брата» побудувати за наш рахунок їхній «єдиний руський мір», тобто створити ще одну Росію, але з іншою назвою – Україна»; *Старший брат* – виконує іронічну стилістичну функцію, і має чітко виражену негативну семантику (диктатор, що нав'язує свою політичну думку, блокує волю народу та диктує свої економічні закони). Щоб привернути увагу до даної проблеми, автор статті використовує особливий прийом «лапкування» (ЛУ, 31 травня, 2012, 5).

Публіцист не просто описує, чи констатує факти, повідомляє про сучасні проблеми. Він роз'яснює й переконує, полемізує й пропагує. У публіцистичних творах поєднуються лексико-стилістичні особливості наукового дослідження і ораторського мовлення, невимущена жвавість розмовної говірки і чітка впорядкованість лі літературної мови [5, 203] Справді, у сучасній українській пресі поєднуються елементи різних стилів, офіційно-ділового наукового, розмовного, художнього. Широко використовується не тільки суспільно-політична лексика, а й емоційно-експресивна, образна, яка привертає увагу читача.

Наприклад, елементи офіційно-ділового стилю використовують для оформлення тих чи інших фактів суспільно-політичного життя нейтральні стійкі сполуки слів, які не мають емоційного забарвлення: «10 квітня 2013 року між Хмельницькою обласною державною адміністрацією та Хмельницькою дирекцією УДППЗ «Укрпошта» підписано меморандум про взаємне співробітництво у сфері спрощення процедури надання адміністративних послуг засобами поштового зв'язку Хмельницької області» (ПВ, 2013, 12 вересня, 2).

У газетно-журнальних виданнях мають місце й елементи наукового стилю, якому властиві узагальненість, абстрагованість, підкреслена логічність, однозначність, точність, ясність і об'єктивність викладу, доказовість, переконливість: «Під час тривалого вирощування у картоплі накопичується чимало інфекційних недуг. Омолодити сорт допоможе насіння. Розм'якші ягоди слід розчавити об стінки чашки й

3-4 дні витримувати, поки не завершиться бродіння...Тримайте репродуктивний матеріал у провітрюваному темному місці» (ДГ, серпень, 2013, 3).

Для української публіцистики характерне використання елементів розмовного стилю, образні засоби якого роблять мову живою, колоритною, зрозумілою звичайному читачеві. «З-поміж інших стилів його виділяє те, що в ньому широко представлена лексика оцінної, емоційної, вольової конотації і особливо — лексика зниженої конотації (просторічної, фамільярної, вульгарної, інвективної), чого не дозволяє собі жодний інший стиль» [3; 292]. «По-перше, радує душу, що розпочалося вишанування Кобзаря 17 травня у столиці дуже важливою подією – відкриттям Міжнародної книжкової виставки в Українському домі» (ЛУ, 31 травня, 2012, 3); «Тому, Україна й українці для неї – кістка в горлі, бо саме наше існування, загроза для імперії» (ЛУ, 31 травня, 2012, 5). Як бачимо, розмовні засоби виразності мають експресивне забарвлення, почасти різко негативне. Вдале використання різноманітних мовних засобів сприяє зростанню рейтингу публіцистичного видання.

Не виникає проблем із тим, щоб віднайти у публіцистичних текстах традиційні ФО, які фіксовані у словнику. Наприклад: «Тож знову оббиваю пороги всіх необхідних структур. Тепер уже, щоб закрити відкрити три роки тому організацію» (ПВ, 12 вересня, 2013, 3), традиційне: оббивати / рідко оббити пороги – постійно ходити, приходити до кого-небудь, кудись; часто бувати у когось, де; «На щастя знайшлася «біла ворона», яка розповіла про основні методи роботи ломбардів» (ПВ, 12 вересня, 2013, 3), традиційне: біла ворона – той хто виділяється серед інших чимсь незвичайним, зовсім не схожий на інших.

Прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми, літературні цитати, на сторінках сучасних публіцистичних видань, реалізують одну із основних ознак української преси – експресивність, що сприяє кращому розумінню інформації. «І надалі аграрний сектор має бути головний у нашій роботі, адже хліб – усьому голова, а село коліска нашої України» (ДВ, 12 вересня, 2013, 6); «Як панахиди відспівую, грошей за це не беру... Не в грошах щастя» (ПВ, 12 вересня, 2013, 3); «Головне у житті доброта і усвідомлення споконвічного «як не я – тоді хто?» – переконаний голова Смотрицької ветеранської організації...» (ПВ, 12 вересня, 2013, 3).

«Сталі словесні формули, що являють собою часто повторювані в писемній і усній мові влучні вислови видатних осіб – письменників, філософів, учених, політичних діячів» [7, 44]; наприклад: «Сьогодні якраз і вирішується гамлетівське «бути чи не бути» Україні» (ЛУ, 31 травня, 2012, 5); «Ще ахілесовою п'ятою Теофіполя є недобудований будинок культури на 500 місць у центрі» (ПВ, 7 листопада, 2013, 2); «Яблуком розбрату стали поправки до податкового кодексу» (ПВ, 7 листопада, 2013, 3); «Та все ж найбільші мої враження від безмежного закляченого сяючою смарагдовою зеленню українського степу, палко й геніально оспіваного Кобзарем» (ЛУ, 31 травня, 2012, 3).

Усе частіше на сторінках публіцистичних видань спостерігаємо й розвиток індивідуально-авторської фразеології, відбувається процес оновлення компонентного складу фразеологічних одиниць, прислів'їв, приказок, крилатих виразів. Знайоме сполучення, що видається майже штампом, починає звучати із семантико-експресивним нарощенням, контекстно-актуально [9, 235]: «Комусь це не сподобалося, комусь це запахло націоналізмом» (ЛУ, 31 травня, 2012, 1) від запахло смаленим; «Біля розбитого Феррарі» (1+1, ТСН) – у повідомленні йшлося про те, що футболіст Артем Мілевський на шаленій швидкості врізався у відбійник і потрошив свою дорогу автівку, у фразеологізмі-трансформі впізнаємо традиційний: біля розбитого корита; «Тиражі зашалювали, часописи були високорентабельними, їх передавали з рук у руки, як найбільшу цінність, зачитували ночами до дів» (ЛУ, 29 березня, 2012, 6). Л.М. Пашинська пропонує називати трансформовані ФО – фразеологічними неологізмами, оскільки вони не зареєстровані сучасними тлумачними словниками стійкі експресивні звороти, які створено заново, або трансформовано з відомих фразеологізмів [4, 6]. Наприклад, «Плили, плули і на березі втопилися» (1+1, 12.11.13) – так прокоментував один із народних депутатів України відмову кабінету міністрів затвердити законопроект про лікування Ю. Тимошенко за кордоном.

Отже, можна виокремити такі основні функції ФО у публіцистичних текстах: образність, виразність, експресивність, інформативність, надання націо-нального мовного колориту, емоційний вплив на читача.

Активна праця українських письменників і журналістів підготували благодатне поле для дослідження фразеології, адже саме фразеологія у мові ЗМІ є будівельним матеріалом для створення цікавих, експресивних, неординарних образів, які привертають увагу, сприяють формуванню суспільної свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С. Я. та інші Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
2. Кочукова Н. І. Трансформовані словосполуки в мові української преси: На матеріалі укр. преси кінця ХХ – початку ХХІ століття / Н. І. Кочукова. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2005. – 165 с.
3. Мацько Л. І. Стилїстика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.

4. Пашинська Л.М. Фразеологічні неологізми в українському мас-медійному дискурсі : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Л. М. Пашинська; Нац. акад. наук України; Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К., 2011. – 20 с.
5. Середня Н. В. Жанри сучасної журнальної публіцистики та особливості уживання в них фразеологічних одиниць / Н. В. Середня // Мова, культура (Науковий щорічний журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бурого, 2005. – [вип. 8]. – Т. II. Психологія мови і культури. Мова і засоби масової комунікації. – С. 201 – 208.
6. Скиба Н. Г. Активні фразеотворчі процеси в українській публіцистичній і художній прозі кінця XX – початку XXI століть : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. Г. Скиба; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут філології. – К., 2005. – 17 с.
7. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. / Л. Г. Скрипник. – К.: Наукова думка, 1973. – 280 с.
8. Теклюк В. Фразеологізми як синтаксичні одиниці у публіцистиці / В. Теклюк // Дивослово. – 2002. – № 11–12. – С. 13–18.
9. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 494 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДГ – газета «Добрий господар» – 2013.
 ДВ – газета «Дунаєвецький вісник» – 2013.
 ЛУ – газета «Літературна Україна» – 2012.
 ПВ – газета «Подільські вісті» – 2013.
 1+1 – телеканал «Один плюс один».

In the article the different looks of linguists are analysed to determination of the object of phraseology, it is illustrated the examples of the use of phraseological units in the Ukrainian publicism at the beginning of the XXI century.

Key words: phraseological unit, proof connections of words, phraseological neologisms.

В статті проаналізовані різні погляди лінгвістів на визначення об'єкта фразеології, проілюстровано прикладами використання фразеологічних одиниць в українській публіцистиці початку ХХІ століття.

Ключевые слова: фразеологическая единица, устойчивые сочетания слов, фразеологические неологизмы.

УДК 811.161.2'367.625

О.О. Конєєва

ПАРАДИГМАТИЧНА СТРУКТУРА ДІЄСЛІВ ВЗАЄМНОЇ ДІЇ ІЗ СЕМАНТИКОЮ «ДРУЖИТИ»

У статті проаналізовано лексико-семантичні особливості дієслів взаємодії із семантикою «дружити». Розглянуто ядерні і периферійні значення в парадигматичній структурі дієслів.

Ключові слова: дієслова взаємної дії, лексико-семантична підгрупа дієслів взаємодії із семантикою «дружити», архісема, диференційна сема.

Досліджуючи лексичні одиниці, мовознавці приділяють увагу формально-граматичним, функціональним та семантичним особливостям саме дієслів, оскільки цій частині мови властиві різноманітні параметричні ознаки, що зумовлені широтою охоплення семантичних зв'язків, різноманітністю граматичних категорій та здатністю до виявлення своїх парадигматичних і синтагматичних особливостей у реченні. Так, здійснюючи семантичну класифікацію дієслів, В. М. Русанівський зазначав: «Семантика дієслів тісно пов'язана з їх граматичними функціями. Поєднуваність дієслів з іншими частинами мови, форма поєднування з дієсловом слів, наявність у парадигмі дієслова тих чи інших форм окреслюють його певне значення. Широта граматичного діапазону дієслова дає можливість виділити велику кількість диференційних ознак, що можуть бути покладені в основу його семантичного аналізу» [10, 325].

Зацікавленість семантичними аспектами мови, зокрема дослідження семантики дієслова, реалізується шляхом вивчення дієслівної лексики з огляду на граматичну та лексичну семантику. У лексичній семантиці предметом аналізу мовознавців є природа лексичного значення дієслова, його типологія та структура; розмежування дієслів за типами лексичних значень; номінація, зміни значення дієслівної лексики, полісемія, омонімія, синонімія; природа багатозначності дієслова; лексико-семантична класифікація дієслів; лексична сполучуваність дієслів тощо [5, 16].

Такі дослідження зазвичай проводять в межах певних парадигматичних групувань різного рівня: лексико-семантичних полях, лексико-семантичних групах, підгрупах тощо, які створюються на основі опозицій одиниць таких групувань, класів, підкласів один одному за їхніми інтегральними і диференційними ознаками.

Парадигматичні відношення сприяють систематизації лексичного складу мови, це такі відношення, які створюються в системі або створюють систему мови [6, 10]. Традиційно під парадигматичними розуміють такі відношення, які виникають всередині парадигми, тобто сукупності слів, що є організованою